

5. Ефимов А. Очерки истории США. От открытия Америки до окончания гражданской войны / А. Ефимов. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1958. – 439 с.
6. История США в четырех томах. Т. 1. 1607–1877 / Ред. кол.: Н. Н. Болховитинов, М. С. Альперович, Р. Ф. Иванов и др. – М.: Издательство «НАУКА», 1983. – 687 с.
7. Очерки новой и новейшей истории США в двух томах. Т. 1. – М.: Издательство Академия Наук СССР, 1960. – 633 с.
8. Уткин А. Американская империя / А. Уткин. – М.: Изд-во Эксмо «АЛГОРИТМ», 2003. – 736 с.
9. Шлезингер А. Циклы американской истории: Пер. с англ. / А. М. Шлезингер. – М.: Издательская группа «Прогресс», «Прогресс-Академия», 1992. – 688 с.

Жданович Я.

Науковий керівник – доц. Григоруک Н. А.

САМОАНСЬКИЙ ЗАКОНОПРОЕКТ 1879–1880 РР.

В період розквіту трансконтинентальних імперій виникли неврегульовані проблеми, що дали негативні наслідки для майбутнього розвитку держав і були потім успадковані епохою неокolonіалізму. Це відбивається на стані міжнародних відносин ХХІ ст., а отже – потребує наукового осмислення. Крім того, значну увагу дослідників привертає й роль особистості в історії. Отто фон Бісмарк займає серед держаних діячів ХІХ ст. одне з перших місць з історичного значення своєї діяльності. З його ім'ям пов'язані важливі німецькі та загальноєвропейські події в історії ХІХ ст. Однією із таких подій є початок колоніальної експансії Німеччини в 80-х рр. ХІХ ст.

Питання про вплив О. Бісмарка на колоніальну політику Німеччини в 70–80-х рр. ХІХ ст. потребує наукового дослідження, а обумовлено тим, що ця тема недостатньо розкрита у світовій і вітчизняній історичній науці. Боротьба за сфери впливу на стратегічно важливі країни з порушеннями норм діючого міжнародного права відбувається і дотепер, а це посилює актуальність дослідження. Без глибокого і всебічного вивчення проблем та історичних реалій досліджуваного періоду неможливо зрозуміти сучасної міжнародної політики та конфліктних ситуацій, які виникають та суттєво впливають на міжнародні відносини, а також ролі “людського фактору” в даних питаннях.

Різноманітні за своїм характером джерела склали документальну базу дослідження. Особливої уваги заслуговує праця Г. Якоба, яка розширює джерельну базу з даної проблематики та вводить до наукового обігу велику кількість нових документів [1]. Характеризуючи німецьку історіографію проблеми, необхідно відзначити роботи сучасників тих подій Ф. Фабрі та Г. Гогенлоє–Шіллінгфюрста, які є цінним джерелом в дослідженні даного питання [2; 3]. Велике значення при дослідженні даного питання має монографія М. Хагена яка присвячена О. Бісмарку та його колоніальній політиці [4]. Підсумовуючи аналіз німецької історіографії проблеми, що досліджується, варто відзначити монографію Х. Грюндера опубліковану на початку ХХІ ст. [5]. Серед останніх робіт, які заслуговують особливої уваги, в українській історіографії питання треба виокремити працю П. Трояна та С. Трояна, в якій вітчизняні вчені проводять фундаментальне дослідження позиції Отто фон Бісмарка в колоніальному питанні Німеччини [6]. Однак, розбіжності які існують в роботах істориків, не сприяють об'єктивному висвітленню проблеми, що досліджується. На основі аналізу документальних джерел, використовуючи праці дослідників, ставимо за мету проаналізувати значення Самоанського законопроекту 1879–1880 рр. в висвітленні позиції Отто фон Бісмарка щодо колоніальної політики Німеччини.

Щоб засвідчити усунення теоретичних заперечень проти колоніальної політики, у 1879 р. в Німеччині була введена політика протекціонізму. Офіційно проголошена урядом О. Бісмарка і визнана суспільною думкою державна політика «захисту національної праці» включала протекціонізм, у власному розумінні слова, лише як складову частину. Логічним завершенням цієї політики була колоніальна експансія, що надавала вітчизняній промисловості гарантовані ринки збуту й дешеvu колоніальну сировину. Пруська народногосподарська рада, проголосивши в 1881 р. необхідність колоніальної політики, називала її “необхідним продовженням протекціонізму, здатним позбавити від сплати іншим країнам мільярда за колоніальну сировину” [4, с.57]. Під час обговорення протекціоністського тарифу уряд О. Бісмарка вніс на розгляд до рейхстагу “договір про дружбу” із Самоа, за умовами якого Німеччина отримувала як вугільну базу порт Салуафата, німецькі товари звільнялися від мит, а німці – від податків. Уряд Самоа зобов'язувався забезпечити німецькі плантації робітниками [7, с.11-12]. Договір був своєрідним закріпленням домінуючого положення, зайнятого Німеччиною на Самоа після вимушеного відступу США. Під час обговорення договору в рейхстазі статс-секретар Міністерства закордонних справ Б. фон Бюлов підкреслив, що “уряд не розглядає Самоа як колонію й не домагається колоніального положення німецьких фірм”. Договір був схвалений рейхстагом. Про перехід правлячих кіл до колоніальної політики свідчить великий успіх виданої в 1879 р. книги Ф. Фабрі – “Чи потрібні Німеччині колонії?” [2]. Дійсно, винесення на обговорення в рейхстаг колоніального проекту про Самоа фактично означало визнання О. Бісмарком необхідності заокеанської політики для Німеччини. До цього моменту канцлер постійно висловлювався негативно по відношенню до колоніальної експансії Німеччини в даний період, хоч і не відхиляв такої можливості в майбутньому. Договір був схвалений рейхстагом, адже на

Самоа розпочалася міжусобна війна, яка могла зашкодити німецьким інтересам. Саме під приводом “захисту своїх інтересів” німці беруть під своє управління головне місто на островах – Апіа та створюють в ньому свою поліцію. В грудні 1879 р. німецький воєнний корабель “Бісмарк” відкрито вступає в війну і на його борту підписується угода з племінними вождями, які признають владу німецького ставленика Маліетоа над Самоа [7, с.18]. Наочним прикладом того, як рейхсканцлер намагався проводити непрямую колоніальну експансію, є обговорення в рейхстазі Самоанського законопроєкту, сутність якого зводилася до наступного: одна з найстаріших гамбурзьких фірм “Годефруа”, заснована в 1776 р. і розміщена в Океанії близько 1850 р., у другій половині 70-х рр. XIX ст. виявилася на межі банкрутства й незабаром була змушена закласти свої плантації англійському банку Берінга. У цій ситуації керівник “Дисконтогезельшафт” А. Ганземан разом зі своїм зятем Г. Куссеровим підказали О. Бісмарку ідею про порятунок фірми “Годефруа” шляхом створення «Німецького товариства морської торгівлі». Це товариство було створене 13 лютого 1880 р. у складі 14 акціонерів із загальним капіталом, що перевищував 21 мільйон марок. 6 квітня 1880 р. канцлер вніс на розгляд союзної ради законопроєкт, відповідно до якого уряд повинен був гарантувати створеному товариству дивіденди в розмірі 300 тисяч марок з державного бюджету щорічно й 4,5% ренти. На чолі підприємства повинні були стати “Дисконтогезельшафт” та банк Блейхредера. Згодом саме ці банки вплинули на зміну політики О. Бісмарка в колоніальному питанні й значною мірою контролювали німецькі колонії. Самоанський законопроєкт став першою спробою великого капіталу виступити на колоніальному поприщі, він знаменував відкритий поворот представників правлячих кіл до колоніальної експансії. Дійсні причини та характер законопроєкту відрізняються від офіційного трактування. Як вказував у парламенті противник законопроєкту Л. Бамбергер та повинен був підтвердити прихильник законопроєкту А.Г. Мосле, 78% товарів, які ввозилися в цей район німецькими фірмами, були англійського походження і всього лиш 22 % німецькими. Характер даного законопроєкту просліджується за наступними фактами. Створили даний проєкт банки “Дисконтогезельшафт” та банк Блейхредера. Крім того, за законопроєкт виступали близькі до канцлера представники «Німецького банку», та «Облікового товариства», а також сам Г. Блейхрдер, який був управляючим майном канцлера. Саме вони в неабиякій мірі вплинули на зміну відношення рейхсканцлера до колоніального питання, а в майбутньому контролювали всі колонії [5, с.57]. “Німецьке товариство морської торгівлі” повинно було мати капітал в 8–10 млн. марок. Його завданням повинна була бути заокеанська торгівля, утворення факторій та плантацій, особливо на островах Океанії. Дане товариство повинно підпорядкувати собі великий район Океанії. Для розуміння характеру Самоанського законопроєкту велике значення мають листи, написанні А. Ганземаном та Г. Блейхрдером рейхсканцлеру після неприйняття даного законопроєкту, особливо слід звернути увагу на записку А. Ганземана канцлеру від 9. IX. 1880 р., адже зміст її в деталях не співпадає з законопроєктом. В ній говорилося про використання колонії Самоа, як сировинної бази та створення там плантаційних територій в широких масштабах, а отже мова вже йшла про конкретне направлення колоніальної експансії. Виконання цих задумів повинно було покласти на “Німецьке товариство морської торгівлі” [4, с.82]. Самоанський законопроєкт був першою спробою колоніальної експансії великих німецьких капіталістів і хоч він не включав в себе формальних захоплень в даному регіоні, як це підтверджується документами, але такі захоплення були їх безпосередньою метою. Законопроєкт отримав підтримку преси та великої кількості торгових палат, які раніше не приділяли уваги колоніальному питанню. Але, більшістю голосів, а саме 128 проти 112, законопроєкт був не підтриманий в рейхстазі. Провал законопроєкту можна пояснити двома причинами. Перша: противникам колоніальної експансії та законопроєкту вдалося дискредитувати комерційну сторону проєкту, особливо завдяки Л. Бамбергеру, який не тільки спростував доведення уряду, але і поставив під сумнів достовірність інформації про Самоанський законопроєкт. Другою причиною, яка негативно вплинула на голосування, була слабкість захисту проєкту канцлером в рейхстазі. Справа в тому, що О. Бісмарк виносячи в рейхстаг законопроєкт, який носив безсумнівно колоніальний характер, заперечував це та намагався провести його як господарсько-політичний. Спростовуючи його колоніально-політичний характер, канцлер зменшив його перспективи в рейхстазі. О. Бісмарк представивши Самоанський законопроєкт показав своє бажання вести колоніальну політику, але без відкритого її проголошення та в обмеженому об’ємі, не в формі анексії, а в формі встановлення економічного правління та політичної залежності від Німеччини колоніальних територій. «Про колонії він як і раніше знати нічого не хоче», записав свою розмову з канцлером, яка відбулася 22. II. 1880 р., тобто на передодні представлення Самоанського законопроєкту рейхстагу Г. Гогенлоє–Шіллінгфюрст [3, с.29].

Звичайно ж, О. Бісмарк не був противником колоніальної політики. Про це говорить те, що він її вів, але вів без достатньої впевненості та рішучості. Як показали події, О. Бісмарк недооцінив сили прихильників вільної торгівлі, які хоча й підтримали обхідні маневри по розширенню приватної експансії (“дружні договори”), проте негативно відреагували на спробу розширення експансії у формі державної допомоги. У той же час, для зацікавлених кіл стало зрозумілим, що канцлер не є принциповим супротивником колоніальної політики, а буде її навіть вітати за умови проведення цієї політики приватними силами. І хоча Самоанський законопроєкт був провалений, а рейхсканцлер не наважувався на енергійну державну колоніальну експансію, тим не менше він підтримував та заохочував захоплення торгівельними компаніями. Наслідком відхилення Самоанського законопроєкту стало загострення інтересу представників великого промислового й банківського капіталу до колоніального питання. Після відхилення законопроєкту А. Ганземан направив лист у відомство закордонних

справ, у якому висловив свою думку про необхідність подальшої підтримки цієї справи. У своїй відповіді А. Ганзману від 7 травня 1880 р. О. Бісмарк підкреслював, що він радий тому, що “правління “Німецького товариства морської торгівлі” розраховує на майбутнє німецької торгівлі й німецького судноплавства в Океанії”. У листі також йшлося про “працю, гідну подяки”, яка робить велику послугу “вітчизняним інтересам”. І хоч відповідь О. Бісмарка, швидше за все, містила дипломатичний підтекст, оскільки хід обговорення й підсумкове голосування за Самоанським законопроектом в рейхстазі показали канцлерові, що час для вирішального кроку ще не прийшов [1, с.30]. Але, саме Самоанський законопроект підняв питання колоніальної політики країни на офіційному рівні.

Отже, значення Самоанського законопроекту 1879–1880 рр. полягає в тому, що він показав бажання О. Бісмарка вести колоніальну політику, але без відкритого її проголошення та в обмеженому об’ємі. Як висновок, Самоанський законопроект фактично означав визнання О. Бісмарком необхідності заокеанської політики для Німеччини, хоч до цього моменту канцлер висловлювався негативно по відношенню до колоніальної експансії Німеччини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jacob G.E. Deutsche Kolonialpolitik in Dokumenten / G.E. Jacob. – Leipzig : Dieterich, 1938. – 608 s.
2. Fabri F. Bedarf Deutschland der Kolonien? / F. Fabri. – Gotha : Perthes, 1879. – 108 s.
3. Hohenlohe-Schillingsfürst. Denkwürdigkeiten des Fürsten Chlodwig zu Hohenlohe-Schillingsfürst. Im Auftr. d. Prinzen Alexander zu Hohenlohe-Schillingsfürst hrsg. v. Friedrich Curtius vierter Abdruck: 2 Bände, – Stuttgart, Berlin : Deutsche Veragers. Anst., 1907. – Zweiter Band: Drei Bildnisse und einer Faksimile-Beilage. – 1907. – 565 s.
4. Hagen M. Bismarcks Kolonialpolitik / M. Hagen. – Stuttgart : Dt. Verl.-Anst., 1923. – 593 s.
5. Gründer H. Geschichte der deutschen Kolonien / H. Gründer. – [5. verb. u. erg. Aufl.]. – Paderborn- München-Wien-Zürich : Ferdinand Schöningh, 2004. — 336 s.
6. Троян С.С. Отто фон Бісмарк і колоніальне питання в Німеччині (1840–1890 рр.) / С.С. Троян, П.С. Троян. – Рівне : ПІС КСУ, 2011. – 224 с.
7. Koschitzky M. Deutsche Kolonialgeschichte. Mit in den Text gedruckten Karten : in 2 Bde. / M. Koschitzky– Leipzig : Verlag von P. Froberg, 1888. – Bd. II. – 532 s.

Кануш О.

Науковий керівник – доц. Лахманюк Т. В.

ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ ПОЛ ПОТА (1925–1998 РР.)

Життя і діяльність Салот Сара, як й більшості диктаторів в історії, покриті таємницею і потребують детального та працезатратного дослідження.

Мета даного дослідження: вивчити і систематизувати інформацію про Пол Пота як політичного діяча, диктатора, непересічну особистість; охарактеризувати його діяльність у контексті репресивного комуністичного режиму Червоних кхмерів.

Про дитинство камбоджійського диктатора мало що відомо, в першу чергу тому, що сам Пол Пот намагався не оприлюднювати цю інформацію. Навіть про дату його народження є різні відомості. За однією з версій, він народився 19 травня 1925 р. в селі Прексбаув, у селянській родині. Був восьмою дитиною селянина Пек Салот і його дружини Сік Ньюму та при народженні отримав ім’я Салот Сар.

У віці дев’яти років його відправили до родичів у Пномпень. Після кількох місяців, проведених у буддистському монастирі в якості прислужника, хлопчик вступив до католицької початкової школи, після закінчення якої продовжив навчання в Коледжі Нородома Сіанука, а потім у Технічній школі Пномпеня. У 1949 р. Салот Сар отримав урядову стипендію для здобуття вищої освіти у Франції і відправився в Париж, де став вивчати радіоелектроніку [3, с. 243].

Післявоєнний період був відзначений стрімким зростанням популярності лівих партій та національно-визвольних рухів. У Парижі камбоджійські студенти створили марксистський гурток, членом якого став і Салот Сар.

У 1952 р. він під псевдонімом Кхмер Даом в журналі камбоджійських студентів у Франції опублікував свою першу політичну статтю «Монархія чи демократія?». Одночасно з цим студент вступив до Французької компартії.

Захоплення політикою відсувало навчання на другий план, і в тому ж році Салот Сара відрахували з університету, після чого він повернувся на батьківщину.

У Камбоджі він оселився в старшого брата, став шукати зв’язків із представниками Компартії Індокитаю і незабаром звернув на себе увагу одного з її координаторів у Камбоджі – Фам Ван Ба. Салот Сара залучили до партійної роботи.

Він узяв новий псевдонім – Пол Пот, що є скороченням від французького «politique potentielle» – «політика можливого». Під цим псевдонімом йому судилося увійти в світову історію [5, с. 129].

Камбоджійські комуністи розгортають партизанську війну проти уряду принца Н. Сіанука. Загони так званих «червоних кхмерів» (озброєні загони представників комуністичної партії Кампучії) формувалися в основному з малограмотних і неписьменних молодих селян, яких Пол Пот зробив своєю головною опорою.